

STUDEREN IN NEDERLAND: EEN (ONVERVULDE) VLAAMSE WENS UIT DE VORIGE EEUW

K. DE CLERCK

Het Belgisch-Nederlands Cultureel Akkoord is twintig jaar oud. Men heeft bij die gelegenheid de balans opgemaakt van wat tijdens de afgelopen twee decennia door Noord en Zuid verwezenlijkt is in het kader van dit akkoord. Het is een indrukwekkende lijst geworden. Zo heeft men o.m. kunnen vaststellen, dat sedert 1946 steeds meer studenten en navorsers gebruik hebben gemaakt van de door beide regeringen beschikbaar gestelde beurzen en subsidies om zich in het andere land verder te bekwamen of er vertrouwd te worden met het universitaire leven en het wetenschappelijk onderzoek. Dit is een verheugend verschijnsel. En het stemt des te meer tot vreugde, wanneer men bedenkt, dat het tientallen jaren geduurd heeft, vooraleer de mogelijkheid tot dergelijke toenadering en uitwisseling geschapen werd. In 1927 hadden België en Nederland weliswaar reeds de basis gelegd voor een versterking van de intellectuele betrekkingen door het instellen van twee beurzen ten behoeve van hen die hun studiën of onderzoekingen wensten voort te zetten in het bevriende land, maar door gebrek aan financiën kon toen geen concrete vorm gegeven worden aan het plan. Daarmee bleef een wens, die sedert het midden van de negentiende eeuw in het Zuiden gekoesterd werd, al die tijd onvervuld.

Op de z.g. *Nederlandse Congressen*, die sinds 1849 – „tot behoud van de Nederlandse stam en tot behoud van de gemeenschappelijke taal” – beurtelings in Noord en Zuid waren georganiseerd, was van Vlaamse zijde inderdaad bij herhaling de wens geformuleerd, dat iets zou ondernomen worden om de verwaarlozing van het nederlandstalig onderwijs in Vlaanderen tegen te gaan. Met dat „iets” bedoelde men vaak: steun en aanmoediging uit het Noorden. Maar hoe meer de Vlamingen hun „taalbroeders” om begrip en belangstelling smeekten, hoe meer de Nederlanders argwanend en afwerend reageerden. Het was om de moed erbij te verliezen. Klachten als die van de Gentse hoogleraar J. F. J. Heremans waren dan ook legio:

„Hoe wijd is toch de kloof, welke die noodlottige omwenteling van 1830 tusschen beide landen heeft gegraven! En hoe wreed boeten de kinderen de zonden hunner opgeruide vaders! Welk taai geduld wij van onze zijde ook mogen aanwenden, om den telkens weder losspringenden zedelijken band, waarmede

wij de twee los gescheurde deelen van onzen taalstam weder willen samenbinden, op nieuw vast te knoopen, onze poogingen gedijen aan den kant van Noord-Nederland zoo weinig, en onze Noorder broeders zien met zoo veel onverschilligheid en trots op ons neder, dat onze overtuiging wel diep moet liggen, en ons geloof aan een onverdeelbaar letter-vaderland wel sterk moet wezen, om in den onophoudenden strijd tegen de ons bedreigende verfransching den moed niet te laten zinken. Men vergeet in Holland maar al te dikwijls, dat de verfransching, waartegen wij als wanhopigen worstelen, een voortlopende kanker is, die, wanneer hij ons zal hebben verteerd, onze Noorder broeders op hunne beurt zal ondermijnen." ¹

Toen het steeds duidelijker werd, dat de initiatieven niet uit het Noorden zouden komen, bleef de Vlamingen weinig anders over dan zèlf naar middelen uit te zien. Het was de Antwerpenaar C. J. Hansen, die hiertoe de eerste stoot gaf. Sprekend „Over taal, volk en onderwijs” op het elfde *Nederlands Congres* te Leuven in 1869 ², wierp hij het denkbeeld op „beurzen” te stichten om jonge Vlamingen in de gelegenheid te stellen verder te studeren in Noord-Nederland. Hansen, meer dromer dan realist, dacht evenwel niet na over de praktische verwezenlijking van zijn plan. Dat liet hij aan anderen over.

Tot die „anderen” behoorde de (uit Kortrijk afkomstige) Gentse dokter F. A. Snellaert, die zelf reeds geruime tijd met een dergelijk plan rondliep en trouwens persoonlijk ondervonden had wat het betekende in Nederland gevormd te worden: zijn artsenopleiding had hij immers onder het Verenigd Koninkrijk in Utrecht gekregen. Snellaert nam het voorstel van Hansen over en ging er mee te rade bij zijn vriend G. W. Vreede, de Utrechtse hoogleraar, die onder het Verenigd Koninkrijk in tegenovergestelde richting, namelijk te Gent en te Leuven, was gaan studeren en sedertdien – evenals Snellaert overigens – overtuigd Groot-Nederlander was geworden.

„Ik heb steeds gewenscht dat er een fonds kon worden opgericht om vlaamsche jongelingen eenige jaren in Holland te laten studeeren. Ik heb proeven ingesteld die op niets zijn uitgelopen of beter die mislukken zullen. Het is als of onze stam te oud ware voor de fortuin, die wel eens voor eene coquette werd uitgemaakt. Indien zoo een wensch tot plan gevormd, door een Congres onder zijne bescherming genomen wierde? Men zou een fonds stichten bij middel van jaarlijksche bijdragen, van bijzondere giften en legaten, om aan een zeker getal jonge Vlamingen aan hollandsche gymnasiën, hoogeschoolen enz. onderwijs te ver-

¹ Uit brief van J. F. J. Heremans aan Matthijs de Vries, 21 januari 1860. *Universiteitsbibliotheek Leiden*, LTK 1867.

² *Handelingen van het elfde Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres gehouden te Leuven, den 6den, 7den en 8sten September 1869*, Leuven, 1870, blz. 350-366.

leenen, met het doel den nederlandschen zin in België te versterken.

Het fonds zou dienen in Noordnederland gevestigd te zijn: hier ware het tegen de begeerlijkheid onzer vijanden niet al te veilig." ¹

Dat Vreede onmiddellijk voor het plan gewonnen was en graag wilde meewerken aan „de oprigting van dat Vlaamsch-Academisch fonds”, bleek uit de brief, die een paar dagen later naar Gent vertrok:

„Herdenk ik steeds met zooveel warmte de jaren 1825 eerst te Gent, daarna te Leuven gesleten, en de vriendschap in beide steden aangeknoopt, die tot zelfs het geweld van 1830 en den bitteren strijd tot 1839 heeft overleefd, zoo geloof ik inderdaad met u dat zulk een middel de verbroedering der beide afdelingen van Nederland zeer krachtig zou bevorderen. Wij hebben evenwel de twee klippen te vermijden, den Protestantschen, zoowel als den Katholieken argwaan. En toch uit die beide elementen zou de meeste steun ter verwezenlijking van het onderwerp te verwachten zijn.

.....

Bij de eerste gulle zamenkomst onzer Professoren (op den zoogenaamden *kran*s, die om de 14 dagen wordt gehouden) zal ik het onderwerp eens ter sprake brengen en het balletje opwerpen. Wij konden de gemoederen langzaam voorbereiden op de behandeling van het vraagstuk in onze eerste Algemeene Vergadering te Middelburg, *gij* te Gent en elders, wij (misschien coll. *Brill* en anderen) hier. Als *gij* een uurtje kunt uitwoekeren, ware de uiteenzetting van uwe gedachten, die – geloof ik – de onderscheidene takken van wetenschap in alle Faculteiten (de Theologie uitgezonderd) beoogen, niet geheel overbodig. Nu moet ik afbreken, want mijne lessen roepen mij." ²

Snellaert liet er evenmin gras over groeien. Per omgaande lichtte hij het plan nader toe en dacht zelfs reeds aan mogelijke uitbreiding ervan:

„Het doet me plezier te vernemen dat mijn plan U practisch genoeg voorkomt, om er met eenigen uwer vrienden over te spreken. Indien het opgang vindt, zou men er een bepaald voorstel op het Congres te Middelburg van kunnen maken. De zaak schijnt mij voor uitbreiding vatbaar, b.v. een of twee Hollanders zouden jaarlijks voor eenige maanden de lessen van taalkunde en geschiedenis aan belgische akademiën volgen, om zoo inniger met onze strevingen bekend te geraken, vaste banden met Vlamingen aan te knopen en alzoo meer jongelingen tot een verkeer met het Noorden aan te lokken. Wij moeten werken." ³

¹ Uit brief van F. A. Snellaert aan G. W. Vreede, 27 september 1870. *Algemeen Rijksarchief Den Haag*, archief G. W. Vreede.

² Uit brief van G. W. Vreede aan F. A. Snellaert, 3 oktober 1870. *Universiteitsbibliotheek Gent*, G. 15766(5).

³ Uit brief van F. A. Snellaert aan G. W. Vreede, 6 oktober 1870. *Algemeen Rijksarchief Den Haag*, archief G. W. Vreede.

Van dat „werken” kwam tijdens de daaropvolgende maanden echter weinig of niets terecht. De Frans-Duitse oorlog en het gevaar dat – zowel uit het oosten als uit het zuiden – ook de Nederlanden bedreigde, brachten de gemoederen zo in beweging, dat aan andere problemen geen aandacht meer werd geschonken. Om die reden was trouwens het twaalfde *Nederlands Congres* – waarvan de inrichting aan Middelburg was toevertrouwd – in 1870 reeds uitgesteld geworden. Toen het jaar daarop, wegens een pokkenepidemie op Walcheren, het Congres nogmaals diende verschoven en er dus van een nieuw Noord-Zuid-contact geen sprake kon zijn, werden de kansen voor Snellaerts plan steeds maar kleiner. Eind 1871 moest Vreede „openhartig betuigen, dat het, mijns inziens, met de toenadering van onze beide groote afdeelingen sinds de laatste gebeurtenissen hier te lande en bij u minder goed gesteld is dan in de verlopen jaren.”¹

Snellaert, moedeloos geworden, drong niet verder aan. Hij voelde zich bovendien lichamelijk verzwakken en zag langzaam het einde naderen. Op 3 juli 1872 overleed hij.

Precies twee maand later ging (eindelijk) het Middelburgs Congres door. Men herdacht er de stichter van de *Nederlandse Congressen* – Snellaert had immers de basis gelegd voor de eerste bijeenkomst in 1849 – en daarbij aansluitend bracht G. W. Vreede het plan van Snellaert in herinnering. Hij wees op de brieven, die hij uit Gent ontvangen had en stelde voor de wens van Snellaert postuum in vervulling te laten gaan. Hij werd hierbij gesteund door M. Rooses, M. H. van Lee en J. F. J. Heremans. Er volgde een gedachtenwisseling, waarna de congresleden besloten „tot het stichten van eene beurs ter nagedachtenis van dr. F. A. Snellaert”, waarmee „één Zuid-Nederlander aan eene Noord-Nederlandsche hoogeschool, gedurende korter of langer tijd, zal kunnen vertoeven.”² Om aan dit besluit uitvoering te geven werd een commissie samengesteld, bestaande uit G. W. Vreede, M. Rooses, W. C. M. de Jonge van Ellemeet, J. F. J. Heremans en J. Vuylsteke.

Zoals het echter vaker gebeurde met commissies, ontsproten uit de *Nederlandse Congressen*, kwam er ook deze keer weinig schot in de zaak. Alles beperkte zich tot wat heen-en-weer-geschrijf. Ter illustratie een brief van Heremans aan Vreede:

¹ Uit brief van G. W. Vreede aan F. A. Snellaert, 4 december 1871. *Universiteitsbibliotheek Gent*, G. 15766(5).

² *Handelingen van het XIIde Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres, gehouden te Middelburg, den 3, 4 en 5 September 1872*, Middelburg, z.j., blz. 348.

„De heer Rooses had zich gelast in zijnen en mijnen naam naar Middelburg te schrijven over de studiebeurzen, die Snellaert voor Zuidnederlandsche studenten aan Noordnederlandsche Academiën verlangde te zien stichten, opdat onze jongelieden, na de wetenschappen in het Fransch te hebben aangeleerd, zich in ons beider moedertaal aan deze of gene Universiteit van 't Noorden zouden hebben geoefend. Teruggekeerd in het Zuiden, zouden zij dan de wetenschap in het Nederlandsch hebben kunnen verspreiden. Het dunkt ons, dat het voorstel door U verkeerd werd opgevat, daar Gij ook beurzen aan *Belgische* hoogeschoolen ten voordeele van *Hollandsche* studenten wilt stichten. Het schijnt ons ook, dat de zaak moeilijk haar beslag zal krijgen; het noodige kapitaal, al ware het maar voor ééne beurs, zal toch bezwaarlijk bijeengebracht kunnen worden, en de wensch van vriend Snellaert wel een vrome wensch blijven. Dit alles zal de heer Rooses zeker wel in het breede hebben ontwikkeld. Door mijne afwezigheid heb ik geene kennis kunnen nemen van den vorm, waarin hij onze bedoeling heeft laten weten: over den zin waren wij het echter volkomen eens. Zeker heeft men U reeds zijn schrijven medegedeeld.”¹

Heremans kreeg gelijk: het bleef „een vrome wensch”. Op het dertiende *Nederlands Congres*, dat in augustus 1873 te Antwerpen plaatshad, werd weliswaar nog een poging gedaan om het voorstel een nieuwe gedaante te geven (men trachtte o.m. een andere . . . commissie te benoemen), maar het was boter aan de galg gesmeerd. In het Zuiden kreeg men het geld niet bijeen, in het Noorden ontbrak het nog steeds aan geestdrift. En intussen bleven middelbaar en hoger onderwijs in Vlaanderen volledig Frans.

Er zouden tien jaar voorbijgaan, vooraleer iemand weer het denkbeeld opperde, dat Vlaamse studenten voordeel zouden halen uit een verblijf aan een Nederlandse universiteit. Professor Heremans, op zijn beurt aan het ziekbed gekluisterd, herinnerde zich de wens van de oude Snellaert. Hij wilde dit leven niet verlaten zonder nog eenmaal een poging in die zin te hebben aangewend. Zelf niet meer in staat een woord op papier te brengen, liet hij zijn vrouw inlichtingen inwinnen bij zijn Leidse collega Matthijs de Vries:

„Hij zou gaarne een som afzonderen om jongelingen in de Vlaamsche gewesten geboren en woonachtig gelegenheid te verschaffen hunne studien in de letterkunde of in de rechten, aan de Hoogeschool van Leiden te voltrekken. Gaarne zou hij van U geweten hebben hoe hoog gewoonlijk het bedrag der studiebeurzen aan uw Hoogeschool zijn en in welken vorm het kapitaal moet gegeven worden om wettelijk te wezen.”²

¹ Uit brief van J. F. J. Heremans aan G. W. Vreede, 30 mei 1873. *Algemeen Rijksarchief Den Haag*, archief G. W. Vreede.

² Uit brief van Constance Heremans-De Hoon aan Matthijs de Vries, 20 februari 1883. *Universiteitsbibliotheek Leiden*, LTK 1867.

Het antwoord van M. de Vries kennen we niet¹, maar we mogen aannemen, dat het getuigde van vriendschap en welwillendheid. Algehele voldoening schonk het nochtans niet, want enige tijd nadien schreef mevrouw Heremans:

„Heb dank voor de gegevene inlichtingen voor de stichting der studiebeurs. Onze Belgische rechtsgeleerden zijn het hierin echter niet eens met U; volgens hen, heeft een Belg het recht niet studiebeurzen voor Belgen aan vreemde Hoogescholen bij testament te stichten. Het ware de moeite wel waard, beste vriend, hier over uwe rechtsgeleerde faculteit te raadplegen; als mijn man iets doet, wil hij gaarne goed werk doen, waarover later niet te kibbelen valt.”²

Op 13 maart 1884 overleed Heremans. De kwestie van de studiebeurs had geen oplossing gekregen. Voorlopig zou er ook geen komen. Er zouden, zoals gezegd, nog enkele decennia overheen gaan, voordat de „vrome wensch” in vervulling ging. Dit mocht, dachten wij, bij de twintigste verjaring van het Belgisch-Nederlands Cultureel Akkoord, wel even gememoreerd worden.

¹ Alle brieven in het bezit van Heremans werden na zijn dood verbrand.

² Uit brief van C. Heremans-De Hoon aan M. de Vries, ongedateerd, vermoedelijk maart 1883. *Universiteitsbibliotheek Leiden*, LTK 1867.